

IKBY'NİN GENİŞLEME STRATEJİSİ VE KERKÜK'TEKİ BAYRAK KRİZİ

Gökтуğ SÖNMEZ

Dr. Gökтуğ Sönmez lisans derecesini Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden, yüksek lisans derecesini London School of Economics (LSE) Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden ve doktora derecesini School of Oriental and African Studies (SOAS)'den almıştır. Akademik araştırma alanları arasında radikalleşme, şiddete varan aşırıcılık, uluslararası ilişkiler teorisi, Türk dış politikası ve enerji politikaları bulunmaktadır. Bu alanlarda Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı SAM, Global Strateji Enstitüsü ve ORSAM gibi çeşitli düşünce kuruluşlarında araştırmalarda bulunmuştur

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY)'nin özellikle 2003 sonrası artan biçimde takip ettiği “genişleme stratejisi” son günlerde Kerkük'teki bayrak kriziyle yeniden gündeme geldi. Daha önce Sincar ve Tuzhurmatu örneklerinde, daha yakın tarihte de Musul operasyonunda IKBY'nin izlediği askeri hareket tarzında görülen bu stratejinin sahadaki yansımaları Kerkük'te daha görünür olarak karşımıza çıkmıştır. Uluslararası kuruluşlar, bölge ülkeleri, yereldeki farklı etnik gruplar ve merkezi hükümetten tepki çeken Kerkük'te resmi kurumlara IKBY bayrağı asılması kararı şu ana kadar gelinen noktada bu stratejinin sahada yansımaları bağlamında son halka olarak karşımıza çıkmaktadır. Eylül 2017'de yapılacağı duyurulan IKBY bağımsızlık referandumu ve “tartışmalı bölgeler” üzerindeki hukuki, siyasi ve askeri anlaşmazlıklar da değerlendirildiğinde “genişleme stratejisi”nin gelişimi, sahadaki yakın tarihli yansımaları, Irak, bölge ve IŞİD'le mücadele bağlamında muhtemel etkileri gibi meseleler büyük önem arz etmektedir. Bu anlayışla hazırlanan bu çalışmada da “genişleme stratejisi”nin geçmişteki önemli yansımalarına değinmekte, Kerkük bağlamında yankı uyandıran son gelişmeleri ele almakta ve IKBY'nin “genişleme stratejisi”nin ileriye dönük muhtemel yansımalarına dikkat çekmektedir.

2015'in ikinci yarısında Tuzhurmatu ve Sincar'daki olaylarla dikkatleri üzerine çeken Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) "genişleme stratejisi" ve bu stratejinin IŞİD'le mücadele üzerinden hızlandırılması, Kerkük'teki bayrak kriziyle zirveye ulaşmıştır. IŞİD'le mücadele kapsamında ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin desteğiyle alan kazanan Kürtler, Irak'ın kuzeyinde IŞİD'in çekildiği pek çok bölgede kontrol sağlamıştır. Irak ordusu tarafından terk edilen ve/ya IŞİD'in çekildiği bölgelere Peşmergenin yerleşmesi, Kerkük gibi diğer tartışmalı bölgelerle beraber ele alındığında Irak ve bölge geleceği açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışmada önce IKBY'nin genişleme stratejisinin iki önemli örneği olarak Sincar ve Tuzhurmatu'ya değinilecek, ardından bu stratejinin en önemli ayaklarından olan Kerkük ve Kerkük'te 2017 yılında yaşanan gelişmeler üzerinde durulacaktır. Bunun ardından IKBY'nin "genişleme stratejisi"nin Irak ve bölge için ne

anlama geldiği ve geleceğe dair taşıdığı riskler üzerine bir değerlendirme sunulacaktır.

Sincar ve IKBY'nin Genişleme Stratejisi

IKBY'nin genişleme stratejisinin en önemli ayaklarından biri Sincar'daki süreç olmuştur. Musul'a bağlı Sincar ilçesini Kasım 2015'te 12.000 Peşmerge ve ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin desteğiyle yapılan operasyonla IŞİD'den geri alan IKBY güçleri, 150 km² alanı ve Musul-Sincar arasında Teleskop yolu olarak bilinen yolu kontrolü altına almış, saha hakimiyetini IŞİD'den geri almıştır. IKBY Başkanı Mesut Barzani, operasyon sonucu bir kutlama mesajı yayınlamış, operasyona katılan Peşmerge güçlerine ve destek veren koalisyon kuvvetlerine teşekkür etmiş; bundan sonra IKBY'nin Sincar'ın inşasına eğileceğini ifade etmiştir. Bu açıklamanın devamında Sincar'ın eyalet statüsüne kazanmasına çaba harcanarak IKBY'ye katılımı yönünde adımlar atılacağına da sinyalini vermiştir. Musul'un bir bölümü

üzerinde Kürt kontrolü sağlanması yönünde bir adım olarak görülebilecek Sincar, Suriye Kürtlerine komşu sayılabilecek coğrafi konumu dolayısıyla da IKBY için stratejik açıdan oldukça önemlidir. Musul ve Kerkük'ün, orta-uzun vadede bağımsız Kürt devleti fikri açısından IKBY için taşıdığı önem, hem hidrokarbon kaynakları dolayısıyla ekonomik hem de Hemrin dağı sınırları kabul eden tarihî algı dolayısıyla psikolojik ve siyasi motivasyon sağlayıcı rolü göz önünde bulundurarak değerlendirilebilir. Sincar hamlesini de bu bağlamda okumak gerekmektedir. Nitekim 2016 yılında başlayan ve halen devam etmekte olan Musul operasyonunda IKBY'ye bağlı Peşmergelerin Musul çevresinde önceden belirledikleri ve ileriye dönük petrol aramalarında öne çıkması beklenen çevre bölgeleri kontrol ettikten sonra ilerlemelerini durdurmaları, konjonktürel olarak ortaya çıkan her fırsatta hedeflenen sınırlara doğru ilerleme motivasyonunu ortaya koymaktadır.

Tuzhurmatu ve IKBY'nin Genişleme Stratejisi

1970'lere kadar Kerkük'e bağlı olan ve 1976'da oluşturulan Selahaddin vilayetine bağlanan, 150.000 civarındaki nüfusunun çoğunluğunun Türkmenlerden oluştuğu Tuzhurmatu, Kasım 2015'te IKBY'ye bağlı Peşmergeler ile Haşdi Şaabi arasında yaşanan çatışmalar sonrası yeniden gündeme gelmiştir. Çatışmaların etki alanı hızla genişleyerek Peşmerge ile Haşdi Şaabi çatışmasını derinleştirmiştir. Taraflar arasındaki görüşmeler sonucu çatışmalar sona erse de ilçedeki gerginlik halen devam etmektedir. Tuzhurmatu, Kerkük-Bağdat yolunun ana geçiş noktası olması ve IKBY ile merkezî hükümetin fiili sınır hattında yer alması bakımından IKBY için stratejik olarak oldukça önemlidir. Bu konumu dolayısıyla –IKBY'nin genişlemeci stratejik çizgisinin bir yansıması olarak– 2003 sonrasında düzenli biçimde buradaki Kürt nüfusu ve Kürt askerî gücü artırılmıştır. Kerkük açısından önemli bir odak noktası olarak karşımıza çıkan petrol rezervleri,

IKBY'nin genişleme stratejisinin en önemli ayaklarından biri Sincar'daki süreç olmuştur.

Hemrin dağındaki rezervler dolayısıyla Tuzhurmatu'da da gelişmelerin önemli bir nedenidir. Irak ordusunun Celevle, Karatepe, Kifri hattında IŞİD saldırıları sonucu çekildiği bölgeleri kontrol etmenin Kürt yönetimi için sınırlarını genişletme noktasındaki stratejik önemi ve Tuzhurmatu'nun Kerkük'ü çevrelemeyi tamamlamada oynayacağı rol de göz önünde bulundurulduğunda Kürt yönetiminin Tuzhurmatu'ya verdiği önemin nedeni daha iyi anlaşılabilir. Bu noktada özellikle Hanekin, Celevle ve Kerkük etrafındaki Haşdi Şaabi varlığı ve bu gücün Peşmerge ile daha geniş alanlı bir çatışmaya girme ihtimali Tuzhurmatu'nun geleceğinde rol oynayacak en önemli dinamiklerden biridir. Bölgedeki Haşdi

Şaabi varlığı içerisindeki ciddi Türkmen varlığı da göz önüne alındığında, Tuzhurmatu'daki olayların daha geniş etki alanına sahip bir Kürt-Türkmen çatışmasını körükleme ihtimali de bulunmaktadır. Bu noktada tarihsel bir çekişmenin yaşandığı ve 2003 sonrası etnik, siyasi, askerî ve idari gerginliğin tepe noktası olan Kerkük gibi alanlarda çatışma dinamiklerinin yeniden ortaya çıkmasını beklemek mümkündür. Haşdi Şaabi'nin Irak Başbakanlığına bağlı otonom bir ordu statüsünde konumlanması, bu iki çatışma zeminine bir üçüncüsünü ekleyerek muhtemel IKBY-merkezî hükümet çatışmasına da etki yapabilecektir. Netice olarak stratejik açıdan oldukça önemli bir konuma sahip Tuzhurmatu, çatışma ve

istikrarsızlık açısından da en az üç bağlamda ciddi bir potansiyel barındırmaktadır. Dolayısıyla IKBY'nin genişleme stratejisinin Tuzhurmatu ayağı uzun vadede yalnız merkezî hükümet, Türkmenler ya da Haşdi Şaabi için değil, IKBY için de ciddi riskler barındırmaktadır.

Tuzhurmatu ve Sincar'da yansımalarını böylece gördüğümüz genişleme odaklı stratejik dizaynın en önemli ayaklarından biri ise kuşkusuz IKBY'nin Kürt kimliği üzerinde ısrarla durduğu, Celal Talabani tarafından "Kürtlerin Kudüs'ü" olarak anılan, zengin petrol rezervlerine sahip Kerkük'tür. Irak Anayasası'nda ifade edildiği şekliyle "tartışmalı bölgeler" içerisinde en önemli yerlerden birini teşkil eden Kerkük'ün geleceği de bu stratejik plandan doğrudan etkilenmektedir

Kerkük

Kerkük, IKBY'ye bağlı olan Erbil ve Süleymaniye ile komşu olması ve Musul'la birlikte hem Peşmergenin ciddi varlığı hem Kürt nüfusu dolayısıyla

"tartışmalı bölgeler" arasında en çok öne çıkanlardandır. Bununla beraber Kerkük, etnik ve mezhepsel olarak Irak'taki çeşitliliğin mikro düzlemde bir yansıması olması hasebiyle özelde Irak, genelde bölgesel Ortadoğu siyasetinde oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Kerkük hem coğrafi sınırlarındaki düzenlemeler hem de Saddam rejimi altında özellikle 1980'lerde zirveye ulaşan Araplaştırma ve akabinde hızla artan Kürt göçleri ve Kürtleştirme dolayısıyla her dönem hem etnik hem insani tartışmalara sebep olmuş bir şehirdir. 1976'da et-Ta'mim olarak yeniden adlandırılması ve uygulanan Araplaştırma politikasıyla nüfus dengesinin Araplar lehine değiştirilmesi, şehrin bugünü açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu politikanın hemen öncesinde ve sonrasındaki süreçte Türkmenlerin toprak edinimi kısıtlanmış, Türkmen liderler sık sık baskılarla, hatta idamlarla karşılaşmış, aileler göçe zorlanmıştır. Arazi, mülk gaspları ve Arap olmayan unsurların etnik kimliklerini zorla Arap olarak kaydettirilmesi de oldukça yoğun

Kerkük, IKBY'ye bağlı olan Erbil ve Süleymaniye ile komşu olması ve Musul'la birlikte hem Peşmergenin ciddi varlığı hem Kürt nüfusu dolayısıyla "tartışmalı bölgeler" arasında en çok öne çıkan bölgelerdendir.

olarak yaşanmıştır. Bununla birlikte Irak petrollerinin yaklaşık %6'sını, potansiyel olarak %9'unu ve tek başına IKBY petrollerine eşit bir petrol rezervini barındırması ve Irak petrolünün mevcut üretiminin %40'ını gerçekleştirebilecek potansiyeliyle Kerkük oldukça önemli bir ekonomik merkezdir. Bu petrol rezervleri, Kuzey Petrol Şirketi'nin kurulmasını takiben kaynakların keşfinin başladığı 1927 ile beraber şehrin zenginleşmesi ve buna paralel demografik yapının göçlerle

değişiminde de ciddi rol oynayan bir faktör olmuştur.

Şehrin coğrafi sınırlarındaki değişimlerle birlikte geçmiş nüfus sayımları, farklı etnik grupların Kerkük içerisinde merkez ve/veya çevredeki varlığı ve bu rakamlardaki tedrici değişiklikler de Kerkük üzerine araştırmaların ana başlıklarındandır. 1957 nüfus sayımına göre Kürtler %48, Araplar %28 ve Türkmenler ise %21,5 nüfus oranına sahiptir. Ancak şehir merkezinde bu sıralama Türkmenler, Kürtler ve Araplar şeklinde şekillenmektedir.

Bu merkez-çevre farklılığında Osmanlı döneminde bölgeye yerleşen bürokrat, asker vb. unsurlar ile bunların ailelerinin devam eden varlığı da rol oynamıştır. 1977’de bu rakamlar 218.000 Arap, 184.000 Kürt ve 80.000 Türkmen şeklinde ortaya konmuştur. 1987’de yapılan Irak geneli nüfus sayımında yalnızca ülke genel nüfusu sayılmış, bu da 16 milyon olarak açıklanmıştır. Zaten bu sayım öncesi Türkmenlere uygulanan kendilerini Arap etnisitesiyle tanımlamaları yönündeki baskı açıkça göstermektedir ki, etnik yapıların nüfus içindeki oranlarına dair sağlıklı bir sonuç alınamazdı. Bu rakamlarda Araplaştırma sürecinin rakamsal yansımaları kesin olarak bilmek mümkün değilse de etkisini görebilmek mümkündür. Irak nüfusunun bugün 38 milyona yakın olduğu tahmin edilmektedir.

Kerkük’e Dair Hukuki Düzlem

Kerkük’ün geleceği açısından bazı hukuki düzenlemeler hususi önem arz etmektedir. Bunlardan ilki geçiş döneminde

idari hukukun temelini oluşturan Geçici Yönetim Yasası’nın 58. maddesidir. Bu madde, Kerkük’teki durumun –yerinden edilen insanlar ve arsa ve mülk gasplarını da içerir şekilde– normalleştirilmesi, akabinde ise nüfus sayımı ve referandum yapılmasını öngörmektedir. Söz konusu madde, 2005’te Irak’ta referanduma sunulmuş kabul edilen kalıcı anayasanın 140. maddesine entegre edilmiştir. Bahsi geçen referandumun 31 Aralık 2007’ye kadar yapılması öngörüldüyse de henüz bu konuda bir aşama kaydedilememiş, madde âtil olarak kalmıştır. Her ne kadar 140. maddenin geçerliliği üzerindeki zamanaşımı sorusu bulunmaya devam etse de referandumla Kerkük’ün geleceği ve idari statüsünün belirlenmesi fikri masada durmaktadır. Kürtler referandum için verilen tarih geçmiş olsa dahi anayasada halen durması nedeniyle yasanın geçerliliğini koruduğu fikrine sahiptir. Kerkük’teki Arap ve Türkmenler ise belirlenen tarihin geçmiş olması nedeniyle yasanın da geçerliliğini yitirmiş olduğu görüşündedir. Bu şartlarda zaman zaman dile getirilen önceki adımları da

Her ne kadar 140. maddenin geçerliliği üzerindeki zamanaşımı sorusu bulunmaya devam etse de referandumla Kerkük’ün geleceği ve idari statüsünün belirlenmesi fikri masada durmaktadır.

atlayarak meseleyi referanduma götürmek seçeneği Kerkük'ün etnik çeşitliliğini ve bir arada yaşama imkanını ciddi anlamda zedeleyecek, tek taraflı bir süreç olacaktır. Bu da uzun vadede Kerkük içerisinde güvenlik ve huzur ortamının sağlanması-na tehdit oluşturmaktadır..

Kerkük'le ilgili başka bir hukuki düzenleme de 2008'te çıkarılan yerel seçimler yasasında yer almaktadır. Irak Anayasası'nın 122. maddesinin 4. fıkrası il meclisi seçiminin ileride çıkarılacak olan bir yasa kapsamında yapılmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda 2009'da yapılan il, ilçe ve nahiyeye meclis seçimlerini düzenleyen yasa 2008'de çıkarılmış ve yasaya Kerkük'le ilgili özel bir bölüm eklenmiştir. 2008 yerel seçimler yasasının 24. maddesinde, otoritenin 3 ana unsur olan Türkmen, Kürt ve Araplar arasında eşit dağılımı ve Hristiyanların katılımıyla bir komisyon oluşturulması, akabinde yerel seçimin yapılmasını öngörüyordu. Ancak yasa Irak Cumhurbaşkanı'nın vetosuyla karşılaşmış, akabinde –vetonun siyasi mahiyeti dolayısıyla– 23.

madde olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu madde ise 2013 yılında kısmi iptal neticesinde 3 temel maddeye indirgenmiştir: (1) Kerkük İl Meclisi seçimleri bahsi geçen komisyonun parlamento'ya raporunu sunması akabinde yapılacaktır. (2) Hâlihazırdaki İl Meclis üyeleri görevlerine devam edecek ver Kerkük'ün durumu seçim yapılana kadar aynı şekilde devam edecektir. (3) Eğer komisyon raporunu sunamazsa, parlamento Kerkük İl Meclis seçimi için özel bir yasa çıkaracak, parlamento bu yasayı çıkaramazsa Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Parlamento Başkanlığı, Birleşmiş Milletler Heyeti üzerinden uluslararası toplumun da yardımıyla seçim için gerekli koşulları belirleyecektir. Her ne kadar bu komisyon oluşturulmuş olsa da fikir ayrılıkları neticesinde işler durumda değildir ve Kerkük İl Meclisi seçimleri de bugüne değin yapılamamıştır.

Kerkük'teki duruma dair hukuki bir diğer nokta ise 140. madde kapsamında değerlendirilen *normalleşme* kavramı ve buna dair atılması gereken ve/

veya atılması yönünde şimdiye kadar çaba harcanmış ve ileride çaba harcanacak başlıkların incelenmesidir. Arazi ve mülk anlaşmazlıkları kapsamında Kerkük merkezde ve Tuzhurmatu, Dibis, Dakuk (Tavuk) ilçelerinde yalnızca Türkmenler tarafından 56.000’i aşkın dilekçe verilmiştir. Kerkük’te ilk kamulaştırma, 1975’te Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan el-Bekir tarafından imzalanan 369 sayılı karar ile Ricabele, Tercil, Türkişan, Yahyavo, Leylan, Küçük Sarı Tepe (Sarı Tepe Sağır), Büyük Sarı Tepe (Sarı Tepe Kebir), Karalu, Tokmaklu, Yarımca, Karadere, Meri, Kuşkayı, Kovan, Çokmağa ve Karadere yerleşim birimlerinde gerçekleşmiştir. Adı geçen bölgelerde istimlâk edilen araziler, devlet tarafından parsellenmiş ve bu yerleşim yerlerine getirilen Arap nüfusuna dağıtılmıştır. Kerkük özelinde şahıs arazileri devlet tarafından, 1975 tarihli 336, 369, 398 ve 1381 sayılı kararlar, 1976 tarihli 53 sayılı karar, 1977 tarihli 222 sayılı karar, 1978 tarihli 974 sayılı karar, 1980 tarihli 1554 sayılı karar, 1981 tarihli 12, 126, 181, 1391 ve 183 sayılı kararlar, 1984

tarihli 730, 1081 sayılı kararlar, 2000 tarihli 117 sayılı ve 2001 tarihli 137 sayılı kararlarla kamulaştırılmıştır. Irak’ta özellikle petrol zengini bölgelerin Baas tarafından Araplaştırılma çabasının direkt bir yansıması olan benzer arazi ve mülk anlaşmazlıkları önümüzdeki süreçte normalleşme kapsamında Kerkük’ün geleceği açısından önemli yer teşkil edecektir. Bununla birlikte 2003 sonrası Kerkük’e yerleşen Kürt nüfusun ise, Kerkük’ten Araplaştırma neticesinde ayrılan nüfus olup olmadığı yönünde soru işaretleri bulunmakta, sistemli Kürtleştirme ihtimali üzerinde kuşku oluşmaktadır. 1975-2003 yılları arasında yerlerinden edilen Kürtlerin ve Türkmenlerin yerine yerleştirilen Arap nüfustan talepleri ve dönen nüfusun – bu süre zarfında– artışına bağlı olarak daha geniş arazi ve konut ihtiyacının ortaya çıkması, sorunu daha karmaşık hale getirmiştir. Bu manzaraya kara alma mekanizmasının yavaşlığı, alınan kararların temyiz için merkeze gönderilmesi ve kararların uygulanamaması gibi ülkenin temel hukuk sistemine bağlı eksikliklerden kaynaklı sıkıntılar

Irak Anayasası’nın 122. maddesinin 4. fıkrası il meclisi seçiminin ileride çıkarılacak olan bir yasa kapsamında yapılmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda 2009’da yapılan il, ilçe ve nahiye meclis seçimlerini düzenleyen yasa 2008’de çıkarılmış ve yasaya Kerkük’le ilgili özel bir bölüm eklenmiştir.

da eklendiğinde, konunun çözümünün ne denli karışık bir düzlemde bulunduğu anlaşılacaktır. Ancak Kerkük'teki normalleşmenin hayata geçirilmesinin çözüm seçenekleri açısından önemli konulardan biri olduğu söylenebilir. Normalleştirme hayata geçirilmez, adil karar alma ve uygulama mekanizmalarına sahip bir sistem kurulamazsa, Kerkük'te ulaşılabilecek her sonuç için orta-uzun vadede tansiyonun tekrar yükselmesi mümkün görünmektedir.

Bu tansiyon ihtimalini artırma vasfı taşıyan ve 2014 yazını takip eden bazı önemli dönüm noktaları takip eden bölümlerde sunulacaktır.

IKBY, Kerkük ve 2014 Sonrası Gelişmeler

1991 sonrası olarak hızla özerklik zeminini güçlendiren Kürt yönetimi açısından Kerkük, IKBY için hem sembolik hem reelpolitik açıdan en önemli hedeflerden birini teşkil etmektedir. Sembolik açıdan Celal Talabani'nin Kerkük'ü "Kürtlerin Kudüs'ü" olarak nitelendirmesi şehre yüklenen anlamı ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Mesud Barzani de Kerkük'ün önemini "başkaları için bir petrol denizinde olması", Kürtler içinse "kendi kanlarından bir deniz içerisinde bulunması" olduğunu ifade etmiştir. Her iki söylemde de Kerkük'ün Kürtler açısından âdeta kutsiyete sahip

bir hedef şehir olarak görüldüğü ve kendi arasında silahlı çatışmaya varacak düzeyde ayrışan iki önde gelen Kürt siyasi hareketinin Kerkük'e dair bu anlayış üzerinde uzlaştığını görmek mümkündür. Daha sonra değinilecek olan 2017'deki bayrak krizinde tüm Kürt partilerin Kerkük'e IKBY bayrağı asan Vali Necmeddin Kerim'in bu kararını desteklemesi, bu anlayışın iki partinin de ötesinde bir birleştirici rol oynadığını ortaya koymaktadır. Kerkük yalnızca sembolik bir hedef değildir; aynı zamana orta-uzun vadede olası bir bağımsız Kürt devletinin en önemli ekonomik dayanaklarından biri olma potansiyeli de taşımaktadır. Kuzey Irak'ta süreç içerisinde siyasi ve askerî gücünü artıran Kürtler, 2003 sonrası göçlerle beraber Kerkük'teki varlığını nüfus olarak da güçlendirmiştir. Özellikle IŞİD'le mücadelenin etkisi, Irak ordusunun IŞİD karşısında Kerkük dahil olmak üzere kimi mevzileri bırakarak kaçması gibi gelişmeler sonucu Haziran 2014 sonrasında Peşmergenin Kerkük'te varlığı da hızla daha görünür hale gelmiştir. IŞİD'in 2014'teki Kuzey

Irak hamlesinin hemen akabinde hızla gelişen Peşmerge ilerleyişi ve bunun bahsi geçen Kerkük, Musul, Tuzhurmatu ve Sincar'ı da kapsayan saha hakiyetine yansması noktasında aşağıdaki haritalar fikir verici olacaktır:

Kerkük Vilayet Meclisi'nde oluşturulan çoğunluğa ilaveten sahada sağlanan bu silahlı hakiyet, Kerkük'ün nihai olarak IKBY'ye katılması arzusundaki IKBY yönetiminin elini güçlendirmektedir. Irak merkezî hükümeti açısından bu manzara ve IKBY'nin adım adım elde etmeye çalıştığı amaç ciddi endişe uyandırmaktadır. Ancak sahadaki güncel şartlar şimdilik Irak hükümetinin bu denklemi değiştirici gücünün olmadığı bir *fait accompli* (emrivaki) ortaya çıkarmaktadır ki 2017 Mart'ındaki "bayrak krizi" de bu emrivakinin 2014'den 2017'ye kadarki 3 yıl içerisinde geldiği noktayı göstermiştir.

En net ifadesiyle, Kerkük'ün geleceği IKBY'nin genişleme stratejisi kapsamında en önemli sorulardan biri, belki de en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda

Celal Talabani'nin
Kerkük'ü
"Kürtlerin
Kudüs'ü" olarak
nitelendirmesi
şehre yüklenen
anlamı ortaya
koymaktadır.

meselenin hukuki boyutu, Kerkük'te güncel siyasi aktörler ve oy oranları ile muhtemel senaryoların ele alınması yerinde olacaktır.

2017 Petrol Kuyuları Hamlesi ve Bayrak Krizi

Mart 2017 başında “Irak hükümetinin Kerkük'e olan vaatlerini yerine getirmediği” ve Kerkük'ün petrol gelirinden Kerkük halkının faydalandırılmadığı gerekçesiyle KYB'nin Kuzey Petrol Şirketi'nin kontrolündeki petrol kuyularını kontrol etmesiyle Kerkük'te idari karmaşa yeniden ortaya çıktı. 14 Mart'ta Vali Necmeddin Kerim'in Velayet Meclisi'ne gönderdiği, Kerkük'te IKBY bayrağının resmî binalara asılması yönündeki

kararı ise gerginliğin zirve noktasını oluşturdu. Valinin kararı Kerkük'ün Arap ve Türkmen nüfusu tarafından şiddetle kınandı ve Türkmenler tarafından gösteriler ve Türkmen bayrağının şehrin muhtelif yerlerine asılması suretiyle tepki ortaya kondu. 17 Mayıs'ta Bağdat'ta gerçekleştirilen Birleşik Türkmen Toplantısı'nda da Kerkük'e özel statü talebi Türkmen ileri gelenleri tarafından ortaya kondu. Bu toplantının Irak Parlamento Başkanı himayesinde ve UNAMI koordinatörlüğünde yapılmış olması da Türkmen taleplerinin özellikle Kerkük meselesinde daha geniş yankı bulabildiğini gösterir niteliktedir. Öte yandan, Irak Parlamentosu bayrak kararının anayasanın ihlali olduğunu ifade ederek

Kerkük'te IKBY bayrağının resmî binalara asılmasının yasaklanması kararını verdi. Parlamento'nun bu kararının yasal bağlayıcılığı olmadığını ifade eden Kerim, kararından dönmeyeceğini ifade etti. BM Irak Yardım Misyonu (UNAMI) de karardan duyulan endişeyi ifade etti ve kararı şehirdeki uyum ve birlikte yaşam ortamını ve dolayısıyla hem IŞİD'le mücadeleyi hem de IŞİD sonrası süreci tehlikeye atar nitelikte tek taraflı bir adım olarak niteledi. Türkiye tarafından hem Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın hem de Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hüseyin Müftüoğlu böylesi tek taraflı bir hamlenin Kerkük'te beraber yaşayan unsurlar arasındaki birlikteliğe ciddi zarar vereceğini ifade etti. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise kararın en kısa sürede geri alınmaması durumunda Kerkük idaresinin ağır bedel ödeyeceğini belirtti. Öte yandan bir diğer önemli bölgesel aktör olan İran'ın Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Behram Kasımı kararın yasa dışı olduğunu, anayasayı ihlal ettiğini ve bölgede gerginliği tırmandırabileceğini ifade etti.

Necmeddin Kerim'in pek çok önemli aktörü karşısına alarak gerçekleştirmeye çalıştığı bu hamle, aslında 2003 sonrası göç dalgalarıyla başlayan, 2014 yazından sonra sahanın güvenliğini kontrol etmekle devam eden zincirin şu an itibarıyla son halkasıdır. Bu hamlenin, nihai hedef olan Kerkük'ün IKBY'ye bağlanmasına işaret ettiği de açıktır. Bununla birlikte Kerim'in kendisine yönelik otoriterlik iddialarına ve KYB içerisinde kendisinden rahatsız olan odaklara karşı kendi konumunu güçlendirme ya da "bağımsızlık referandumu" öncesi KYB'ye puan kazandırma çabası içerisinde olduğu düşünülebilir. 2017 Haziran'ında söz konusu bağımsızlık referandumun 25 Eylül 2017'de yapılacağını açıkladığını da buraya not etmek gerekir. Bununla birlikte böylesi bir hamle, Bağdat kadar Erbil için de oldukça önemli sonuçlar doğurabilir. Bir taraftan Barzani'nin başkanlığı etrafında şekillenen siyasi krizde KYB Kerkük üzerinden taze kan sağlayacak, bir yandan da KDP'nin hem siyasi hem tarihî nedenlerle bu kararı desteklemesi üzerinden Türkiye

Necmeddin Kerim'in pek çok önemli aktörü karşısına alarak gerçekleştirmeye çalıştığı bu hamle, aslında 2003 sonrası göç dalgalarıyla başlayan, 2014 yazından sonra sahanın güvenliğini kontrol etmekle devam eden zincirin şu an itibarıyla son halkasıdır.

ile KDP arasındaki ilişkiler zedelenecektir. Hâlihazırdaki siyasi iklim ve bağımsızlık referandumu söylemi arasında KDP'nin böylesi bir hamleye karşı çıkması mümkün değildir ki “bayrak krizi” sonrasında Irak'taki Kürt siyasi partilerinin bu konudaki görüş birliklerini ifade ettikleri de bir vak'adır.

Sahadaki bu emrivakinin hem Kerkük'ün içerisindeki unsurlar arasında gerilimi tırmandırması hem Irak'ın geneline sirayet edebilecek tehlikeleri doğurması olasıdır. Bununla beraber Musul operasyonu bağlamında zaten çatışan çıkarlar dolayısıyla düşük yoğunluklu gerilim yaşayan taraflar arasındaki gerilimin de dönüşü olmayan bir noktaya gelmesi mümkündür. Buna ilaveten IKBY ile

hem Türkiye hem de İran arasındaki ilişkilere zarar verebilecek böyle bir hamlenin siyasi ve ekonomik sıkıntılarla boğuşan IKBY için de ne denli mantıklı bir karar olduğu özellikle bu iki aktörün IKBY ekonomisinin ayakta durmasındaki rolü düşünüldüğü tartışmaya açıktır. Buna ilaveten bu tür hamleler, Irak'ın bölünmesinin engellenmesi ve IŞİD-sonrası Irak'ta hızla kurulması gereken uzlaşma zemini ve barış içinde birlikte yaşama kültürü gibi gayelere ciddi zarar verebilir. Dolayısıyla Kerkük etrafında gelişen her kriz ortamının Irak'ın bugünü ve istikrarı kadar IŞİD'le mücadelesi, IŞİD sonrası ülkedeki ortam, bölgesel aktörlerin doğrudan ilgisi dolayısıyla doğacak bölgesel riskler ve bunların

terörle ortak mücadele gibi konularda önemli olumsuz etkiler yapması mümkündür. Bu sebeple tarafların karşılıklı uzlaşısı temel alan ve yerel ve bölgesel dinamikleri gözönünde bulunduran bir yaklaşım benimsemeleri uzun vadeli birlikte yaşama imkanı ve istikrar adına yalnız Kerkük açısından değil Irak'ın geneli açısından da büyük önem taşımaktadır.

Sonuç

IKBY'nin "genişleme stratejisi"nin hem kendi içerisinde siyasi ve ekonomik sıkıntılar yaşadığı hem de bölgede IŞİD ile mücadelenin öncelikli gündem olduğu bir dönemde oldukça riskli bir tutum olduğu düşünülebilir. Buna ilaveten hâlihazırda oldukça önemli bir soru işareti olan IŞİD sonrası Irak'ın dizaynı ve uzlaşma zemini açısından da böylesi bir tutum Irak merkezî hükümeti ile IKBY arasında zaten gergin olan ilişkileri daha da çıkmaza sokmakta ve Haşdi Şaabi ile Peşmerge arasında yeni çatışma alanları doğurma riski barındırmaktadır. Bölgesel düzlemde de İran ve Türkiye, IKBY'nin "genişleme

stratejisi"nden ve defaten gündeme getirilen bağımsızlık referandumu söyleminden rahatsızlık duymaktadır. Uzun vadede bizatihi IKBY'nin ayakta durabilmesi için taşıdığı önem dikkate alındığında bu en büyük iki ekonomik ortağının rahatsızlığının, dolayısıyla bu gerginliğin ne derece büyük bir tehlike taşıdığı görülebilmektedir. Bununla beraber bu iki önemli bölgesel aktörün tepkisini çeken IKBY'nin bölgedeki istikrar ortamı ve IŞİD'le mücadelede yaşanabilecek sıkıntılardan da olumsuz etkilenmesi mümkündür. Irak'taki hâlihazırda gergin etnik ve mezhepsel gerilimleri tetikleyebilecek, yalnız Kerkük değil tüm Irak'ı ve bölgesel aktörlerin tutumlarına bağlı olarak bölgeyi tehdit edebilecek böylesi bir kararın tek taraflı olarak alınması ve hem Irak Parlamentosu hem UNAMI hem de Türkiye ve İran'ın tepkilerine karşın sürdürülmeye çalışılmasının rasyonel bir adım olduğunu söylemek güçtür. Bu hamle, Haşdi Şaabi ile Peşmerge arasındaki çatışma zemini ve Musul operasyonu sürecinde Irak Ordusu, Haşdi Şaabi ve Peşmerge arasında gün

Irak'taki hâlihazırda gergin etnik ve mezhepsel gerilimleri tetikleyebilecek, yalnız Kerkük değil tüm Irak'ı ve bölgesel aktörlerin tutumlarına bağlı olarak bölgeyi tehdit edebilecek böylesi bir kararın tek taraflı olarak alınması ve hem Irak Parlamentosu hem UNAMI hem de Türkiye ve İran'ın tepkilerine karşın sürdürülmeye çalışılmasının rasyonel bir adım olduğunu söylemek güçtür.

yüzüne çıkan çıkar çatışmaları dikkate alındığında IŞİD sonrası Irak'ta hem etnik hem de mezhepsel ayrılıklar üzerinden beraber yaşama imkânını ciddi ölçüde tehdit etmektedir. Dolayısıyla IKBY'nin en son olarak Kerkük "bayrak krizi"nde

kendisini gösteren "genişleme stratejisinin" rasyonelliği, hem zamanlaması hem barındırdığı riskler hem tüm aktörlere yansıtılabilecek negatif etkileri hem de geleceğe dönük tehlikeleri düşünüldüğünde oldukça sorgulanabilir durumdadır.

ORSAM, Ortadoğu konusunda faaliyet gösteren tarafsız bir düşünce kuruluşudur. ORSAM Ortadoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelere doğrudan yansıtılabilmeyi hedeflemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortadoğu ülkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye'de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin güçlü yayın yelpazesıyla gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır. ORSAM yayın yelpazesi içinde kitap, rapor, bülten, politika notu, konferans tutanağı ve ORSAM dergileri *Ortadoğu Analiz* ve *Ortadoğu Etütleri* bulunmaktadır.

Bu metnin içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir. ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Çankaya / Ankara

Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48

www.orsam.org.tr